SİSTEMATİK GÖRSEL ARAŞTIRMALARDA FOTOĞRAFIN YERİ: MİMAR SİNAN ESERLERİ ÖRNEĞİ

İlhan ÖZKEÇECİ
Yildiz Technical University, Turkey
ilhanozkececi@gmail.com

Burcu BÖCEKLER
Yildiz Technical University, Turkey
burcuböcekler@gmail.com

Ozan YAVUZ
Yildiz Technical University, Turkey
yavuz-ozan@hotmail.com

Halil ÖNAL
Yildiz Technical University, Turkey
halilonals@gmail.com

ÖZET

Fotoğraf, 19. yüzyıldaki icadından hemen sonra sanat tarihi araştırmalarının hizmetinde kullanılmaya başlanmıştır. Resim, seramik, çini gibi sanat eserlerinin fotoğraflanmasının yanı sıra en değerli mimari yapıların da günümüze kalan fotoğrafları hayli önem teşkil etmektedir. Türkiye, Türk İslam Mimarisinin nadir örnekleri olan Mimar Sinan'ın camilerine sahip olması açısından dünyadaki en önemli ülkelerden birisidir. Ancak hala Mimar Sinan eserlerinin fotoğraflarını içeren, sistemli fotoğraf çekimi gerçekleştiren ve bunu paylaşan bir kurum bulunmamaktadır. Oysa araştırmacıların büyük bir çoğunluğunun bu tür görsel verilere olan ihtiyacı artmaktadır. Camilerin gerek geçmiş, gerekse şimdiki durumlarına ilişkin fotoğrafları araştırmacılar için daima bir ihtiyaçtır. Bu konudaki geçmişe yönelik en büyük kaynaklar Oktay Aslanapa gibi sanat tarihçilerin kendi imkânları ile çektikleri fotoğraflardır. Bu fotoğraflar hem camiler hakkında hem de çevreleri hakkında araştırmacılara büyük imkânlar sunar. Ancak bu fotoğrafların temin edilmesi çok zordur. Çünkü kişisel arşivlerdir. Ancak kendi kitaplarına koydukları bir iki fotoğraf ile sınırlıdır. Makalede, öncelikle Türkiye'de yayımlanan Mimar Sinan kitaplarından ve bu kitaplarda yer alan fotoğraflardan bahsedilecektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından günümüze kadar Mimar Sinan'ın gerek tek bir yapısını içeren, gerekse onun monografisi olan birçok kitap yayımlanmıştır. Bu kitaplarda yer alan fotoğrafların çoğu anonimdir veya sanat tarihçilerin kendileri tarafından çekilmiştir. Ancak 1970'lerden itibaren sanat tarihçileri fotoğraf sanatçıları ile işbirliği yaparak Sinan yapılarının daha estetik fotoğraflanmasını sağlamışlardır. Mimar Sinan eserlerinin fotoğraflarının yer aldığı bir başka alan ise internet ortamıdır. Günümüz internet fırsatları çok yoğun bir fotoğraf rezervi ile karşı karşıya kalmamıza neden olmaktadır. Ancak bu fotoğraflar sanat tarihçiler ve diğer araştırmacılar açısından ne kadar doyurucu ve kullanılabilir? Makalenin bu bölümünde günümüz internet ortamındaki Mimar Sinan eserlerinin fotoğrafları araştırılacaktır. Son bölümde ise, Mimar Sinan eserlerinin sahip olduğu hat, çini, ahşap süslemelerin sistemli bir fotoğraf çekimi projesi olan *İstanbul'daki Bir Kısım Osmanlı Mimari Eserlerinde Dekoratif Unsurların Estetik Analizi (Çini-Kalemişi-Ahşap-Taş-Mermer Desenleri-Hat Kompozisyonları)* adlı proje anlatılacaktır. Projedeki fotoğraf çekimleri günümüzün en son sayısal fotoğraf olanakları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çekimler, caminin konumunu gösterecek

genel planlar ile başlamış, yapıyı tanıtıcı genel fotoğrafların çekilmesinden sonra da camilerde yer alan ahşap, çini, hat gibi süslemelere yoğunlaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Fotoğraf, Mimar Sinan, Görsel Araştırma, Arşiv, Osmanlı Mimarisi*

THE PLACE OF PHOTOGRAPHY IN SYSTEMATIC RESEARCHS: EXAMPLE OF MİMAR SİNAN'S ARTIFACTS

ABSTRACT

Shortly after invention in 19.century, photography had been used in service art research. As well as photographing of paintings, ceramics, chinass, photographs of the most valuable architectural structures are important.Turkey is the most important countries in the world in terms of having Mimar Sinan Mosques which are most rare examples of Turkish Islamic Architecture. But there is still not any institution that contains photographs of Mimar Sinan's artefacts, performing systematic photographs or sharing of these datas. However, large majority of the researchers needs these kind of visual datas. Relating to the past as well as current status of the mosque photos always required by researchers. Largest sources for history on this topic ,photos of taken with their own means art historians like Oktay Aslanapa. These photos provide great opportunities to researchers on both mosques and their environments. However, the provision of this photographs is very difficult because of personal archives. They put in their book is limited by one or two photos. In this article will be mentioned Mimar Sinan books published in Turkey and the photos situated in this books. Until the early years of Turkish Republic to present day, many boks have been published on Mimar Sinan contains a single structure or his monographs. Most of the photographs in this boks are anonymous or taken by art historians. However, since 1970s in collaboration with art historians and photographers have photographed to provide a more aesthetic view of Sinan's structures. Another area where the photographs of the artifacts of Mimar Sinan is Internet. Today's internet opportunities are faced with very intense photographic reserve. However, how can be used and satisfying are these photographs in terms of art historians and other researchers? In this section of article, photographs of Mimar Sinan artifacts will be explored in today's Internet environment. In the last section, the scientific project name is An Esthetical Analysis of Decorative Elements in Various Ottoman Architectural Works in İstanbul (China-Engraving-Wood-Stone-Marble Pattern, Kaligrafi Compozition) which is systematic photographic project consist of Mimar Sinan's artefacts's decoration like engraving, china, wood will be discussed. Photo shoot in the project was carried out today's latest digital photo techniques. Shootings began with general schemes to show the location of the mosque. After the genral photographs of general structure, focused on decorations such as wood, china, calligraphy located in mosques.

Keywords: *Photography, Mimar Sinan, Visual Research, Archive, Ottoman Architecture*

1. İlk Mimar Sinan Kitapları ve Fotoğrafları

Mimar Sinan (1490-1588), Kanuni Sultan Süleyman'ın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak devrinin mimarıdır. 1490 tarihinde Kayseri Ağırnas'ta doğmuştur. 1512 tarihinde ise devşirme olarak alınmış ve acemi oğlanlar mektebine verilmiştir. 1521 Belgrad Seferi'nden önce yeniçeri olmuştur.¹

Mimar Sinan² ile ilgili ilk ciddi araştırmalar Ömer Lütfi Barkan tarafından yapılmıştır. Bu; *Süleymaniye Camii ve İnşaatı* adlı eseri önemli bir çalışmadır. İkinci araştırma ise Saim Ülgen'in 1989'ta Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanan Mimar Sinan eserlerinin röleveleridir. Mimar Sinan ile ilgili araştırmalar ve çalışmalar, Süleymaniye Camii'nin inşasının tamamlanmasının 400. Yılı olan 1956, Mimar Sinan'ın ölümünün 400. Yılı olan 1988 tarihine kadar sınırlıdır.³ Ancak 1988 yılında bu çalışmalar hız kazanmıştır.

Mimar Sinan ile ilgili olarak yayımlanan kitaplara bakıldığında 1930'lu yıllarda neşredilen kitaplarda fotoğraf sayısının çok az olduğu, fotoğrafların tarihlerinin belirtilmediği ve kimin tarafından çekildiğinin açıklanmadığı görülmektedir. Muhtemelen bu fotoğraflar araştırmacıların kendileri tarafından çekilmiş fotoğraflardır. Sanat tarihi bilimindeki fotoğraf kullanımı, internet ortamının olmadığı, sadece var olan kitaplardan yararlanılan dönemler düşünüldüğünde bir hayli önem kazanmaktadır. Kitaplardaki fotoğraf kullanımı Türkiye'deki baskı teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak gelişmiştir. Günümüzde hem fotoğraf teknolojisindeki gelişmeler, hem de baskı tekniklerindeki ilerleme ve kitaplardaki fotoğraf kullanımının artmasına sebep olmuştur.

Mimar Sinan'ın ele alındığı en eski yayınlar 19. yüzyıla tarihlenen Osmanlı Mimarisine ait kitaplardır. Bu kitaplardan birisi İbrahim Edhem Paşa editörlüğündeki Osmanlıca, Fransızca ve Almanca basılan *L'Architecture Ottomane =Usul-i Mimari-i Osmani* adlı 1873 tarihli kitap⁴, diğeri ise Nişli Hacı İsmail Beyzade Osman tarafından Osmanlıca basılan *Mecmu'a-i Cevâmi (İstanbul Camileri)*⁵ 1886-1887 tarihli kitaptır. Her iki kitapta da görsel bulunmamaktadır. Ancak bu iki kitap da Mimar Sinan monografisi değildir. Mimar Sinan ile ilgili monografik çalışmalar 1924 yılında başlamıştır. Bu kitaplardan ilki Ahmed Refik Altınay'ın 1924 tarihli *Âlimler ve Sanatkârlar: Mimar Sinan, Selanikî Mustafa, Mi'mar Davud...* adlı kitabıdır. Kitapta görsel yer almamaktadır. Altınay'ın 1929 ve 1931 yıllarında *Mimar Sinan* adlı kitapları yayımlanmıştır. Ahmet Refik Altınay'ın *Mimar Sinan* adlı çalışmasının 1929 tarihli baskısında herhangi bir görsel yokken 1931 tarihli baskısında kırk dört resim bulunmaktadır. Kitapta 37 fotoğraf, 7 gravür kullanılmıştır. Kitap, Sultan Selim Camii'nin genel görünümü ile başlamakta, Şehzade Camii'nin gravürü ile devam etmektedir. Fotoğraflar ile herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca fotoğrafların tarihi de yoktur. Kitapta camilerin bir ya da ikişer adet fotoğrafına veya gravürüne yahut da hem bir adet fotoğrafına hem de bir adet gravürüne yer verilmişken Rüstem Paşa Camii'ne ayrı bir önem verilerek altı adet fotoğraf konulmuştur. Bu fotoğraflardan dört tanesi çinilerine aittir.

¹ Oktay Aslanapa, Türk Büyükleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

² Mimar Sinan ile ilgili 1930lu yıllarda yapılan çalışmalar için bkz, Rıfki Melül Meriç, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri, Mimar Sinan'ın Hayatına Eserlerine Dair Metinler*, Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1965, s. 8-10.

³ Oktay Aslanapa, Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, Önsöz.

⁴ *Mimar Sinan ve Yapıları ile İlgili Eserler Bibliyografyası*, Editör, Prof Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu, Hazırlayanlar: Abdullah Topaloğlu, Kasım Çelik, M.Zeki Ören, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s.10.

⁵ a.g.e., s. 17.

Fotoğraf 1: Ahmet Refik, Mimar Sinan adlı kitabından görünüm, 1931 tarihli baskı.

Fotoğraf 2: Ahmet Refik Altınay kitabında camilerin görünümlerini içeren gravürden bir örnek, solda gravür, sağda fotoğraf.

1930'larda karşımıza çıkan diğer Mimar Sinan araştırmacıları ise Ayşe Afet İnan ve Reşat Ekrem Koçu'dur. Reşat Ekrem Koçu, *Mimar Sinan* (1936) ve İnan ise *Sinan Hayatı ve Eserleri* (1937) adlı kitaplarını yayımlamışlardır. Ayşe Afet İnan'ın Mimar Sinan ile ilgili yayınları 1950'li ve 1960'lı yıllarda da devam ederek *Mimar Koca Sinan* (1956), *Mimar Koca Sinan* (1968) adlı kitapları yayımlamıştır. 1931 yılında Edirne Muallimler Birliği'nin yayımladığı *Koca Sinan* (1931) ve Ziya Kocainan'ın *Mimar Sinan ve XX'inci asır mimarisi: Kısa Bir Tetkik* (1939) kitapları da 1930lu yıllarda yayımlanan kitaplar arasındadır.

İbrahim Hakkı Konyalı'nın 1950 tarihli *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri* adlı kitabında projemiz kapsamında yer alan Ahmet Paşa Camii'nin de fotoğrafları yer almaktadır. Caminin genel görünümü ile başlayan fotoğraflar harimin mihrap ve minberi de içine alacak şekilde genel görünümle devam etmektedir. Müezzin kapısı; son cemaat yeri orta kubbesi ve kemeri; son cemaat yerinin genel görünümü; yakın plan görünümü; caminin genel görünümü kitapta yer alan diğer fotoğraflardır. Bu kitap, sanat tarihçileri kitaplarının genelinde izlenen fotoğraf programını tekrarlamaktadır. Genel görünüm ile başlayan fotoğraf caminin harimine girerek izleyiciye içeriden bir görünüm sunmaktadır.

Fotoğraf 3: İbrahim Hakki Konyalı, Mimar Koca Sinan'ın Eserleri, 1950.

Fotoğraf 4: İbrahim Hakki Konyalı, Mimar Koca Sinan'ın Eserleri kitabından görünüm.

Fotoğraf 5: Topkapı Ahmet Paşa Camii'ne ait fotoğraflar

1956 yılında, "Süleymaniye Camii'nin inşasının bitmesinin 400. Yılı şerefine" Afet İnan'ın 1956 tarihli *Mimar Koca Sinan* kitabı yayımlanmıştır. İnan, kitapta yer alan bazı fotoğrafların altına nereye ait olduğunu ya da kime ait olduğunu belirtmiştir. Onun kitabında yer alan fotoğraflardan bazıları *Basım Yayın Umum Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi*'ne, diğeri ise *Prof. Dr. Fazıl Noyan*'ın kişisel arşivine aittir.

Fotoğraf 6: Afet İnan, 1956 tarihli Mimar Koca Sinan kitap kapağı, 1956.

1970li yıllara kadar Mimar Sinan kitaplarında yayınlanan fotoğrafların hem sayısı sınırlıdır hem de fotoğraflar hakkında tarih ve kimin tarafından çekildiği hakkında bilgiler yer almamaktadır.

1975 yılında ise Metin Sözen *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan* adlı kitabını yayımlamıştır. Bu kitabın fotoğrafları fotoğraf sanatçısı Sami Güner tarafından çekilmiştir. Fotoğraflara hava fotoğrafları da eşlik etmektedir. Kitap; sanat tarihi alanında ilk kez bir fotoğraf sanatçısı ile yapılan işbirliğini göstermektedir. Prestij kitapları olarak anılan kitapların da başlangıcıdır.

Bu kitabı 1987 yılında Abtullah Kuran'ın *Mimar Sinan* adlı kitabı izlemiştir. Bu kitabın fotoğrafları ise Mustafa Niksarlı ve Ara Güler tarafından çekilmiştir.⁶ Kitapta hava fotoğrafları da mevcuttur.

1988 yılında ise “Mimar Sinan’ın ölümünün 400. Yılı” anma çerçevesinde birçok kitap basılmıştır. Bunlardan bir tanesi Oktay Aslanapa’nın *Mimar Sinan Hayatı ve Eserleri* adlı kitabıdır. Oktay Aslanapa bu kitabının önsözünde Sami Güner fotoğraflarına değinmiştir.⁷ Kendisi de bu kitapta Sami Güner’in Metin Sözen’in kitabı için çektiği fotoğraflardan, özellikle hava fotoğraflarından yararlanılmıştır.

⁶ Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, Fotoğraflar: Ara Güler, Mustafa Niksarlı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.

⁷ Oktay Aslanapa, *Türk Büyükleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, Önsöz.

Fotoğraf 7: Oktay Aslanapa, Mimar Sinan Hayatı ve Eserleri, Kapak, 1988.

Fotoğraf 8: Kara Ahmet Paşa Camii'ni Gösteren Fotoğraflar.

Fotoğraf 9: Kara Ahmet Paşa Camii'nden başka fotoğraflar

Fotoğraf 10: Oktay Aslanapa, Türk Büyükleri Serisinden, Mimar Sinan, 1988.

Fotoğraf 11: Süleymaniye, Hürrem Sultan Çiniler.

Kuşkusuz Mimar Sinan hakkında, gerek monografi olarak yazılan, gerekse onun köprü, han, cami gibi tek bir yapısını ele alan birçok yayın bulunmaktadır. Ancak burada birkaç önemli monografi ele alınarak fotoğraflar incelenmiştir.⁸

2000’li yıllarda ise Mimar Sinan hakkında büyük boyutlu olarak ve sınırlı sayıda basılan, “prestij kitabı” adı verilen kitaplar yayımlanmaya başlanmıştır. Bu kitaplardan bir tanesi Süleymaniye Camii monografisidir. 2002 yılında yayımlanan bu kitabın fotoğraflarını Ara Güler ve Samih Rifat çekmiştir.⁹ Reha Günay’ın 2006 yılında yayımlanan *Mimar Sinan* adlı kitabının fotoğrafları kendisine aittir. Kitapta 280 adet fotoğraf yer almaktadır.¹⁰ 2013 yılında ise Gülru Necipoğlu’nun *Sinan Çağı (Osmanlı İmparatorluğu’nda Mimari Kültür)* adlı kitabı yayımlanmıştır. Kitapta 512 fotoğraf ve illüstrasyon yer almaktadır.¹¹

Sami Güner’den başlayarak, Ara Güler, Mustafa Niksarlı ve Samih Rifat kuşkusuz kendi üsluplarını da ekleyerek Sinan yapılarını yorumlamışlardır. Sanat tarihçilerinden farklı olarak fotoğrafçılar Mimar Sinan yapılarını ve çevrelerini en iyi yansıtmalarının yanı sıra uygun ışıktaki ve farklı kompozisyon öğelerinin öne çıkardıkları fotoğrafları ile Sinan eserlerine adeta bir saygı duruşunda bulunmaktadırlar. Hava fotoğrafları ise cami, türbe ve külliyelerin çevreleri ile olan ilişkisini de göz önüne sermekte, geleceğe aktarılan en önemli miras olmaktadır. Ancak günümüzde Mimar Sinan eserlerinin fotoğraflarının yer aldığı tek platform kitaplar değildir.

2. İnternet ve Online Fotoğraf Erişimi

⁸ Mimar Sinan ile ilgili ayrıntılı bibliyografya için bkz. İhsanoğlu, a.g.e.

⁹ Stéphane Yérasimos, *Süleymaniye = Istanbul : la mosquée de Soliman* ; Fotoğraflar, Ara Güler, Samih Rifat ; çev., Alp Tümerterkin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

¹⁰ Reha Günay, *Mimar Sinan*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 2006.

¹¹ Gülru Necipoğlu, *Sinan Çağı (Osmanlı İmparatorluğu’nda Mimari Kültür)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Tarih Dizisi, İstanbul 2013.

Günümüzde kullanılan en yaygın bilgi/veri paylaşım platformu internettir. İçeriğindeki bilgilerin çeşitliliği, her türlü erişime açık ve herkesin paylaşımında bulunabildiği bir ortam olarak tercih edilmekte, bilgi yığınlarını içeriğinde barındırmaktadır.¹²

İnternet kullanımının yaygınlaşması, internetin mekândan bağımsız olarak kullanılabilme durumu, birçok alanda olduğu gibi bilgiye ulaşma alışkanlıklarımızı da değiştirmeye başlamıştır. Örneğin çalışma grupları bir araya gelmek zorunda kalmaksızın farklı ortamlarda interneti kullanarak birlikte çalışmalar üretebilmektedirler. Böylece, bir araştırmacı nerede olursa olsun bulunduğu yerden bir arşive girerek ihtiyacı olan kaynağa erişebilmektedir. Aynı durum görsellere ulaşmak için de geçerlidir. Dünyada The J.Getty Museum gibi müzeler fotoğraf, resim, gravür gibi görselleri araştırmacıların hizmetine sokmuştur. Araştırmacılar müzelerin sitesine tıklayarak istedikleri görseli ücretsiz olarak elde edebilmektedir.

Ülkemizde de birçok eğitim kurumu ve kütüphane, arşivini internet üzerinden erişime açmıştır. Ancak, dünyadaki diğer fotoğraf arşivlerine bakıldığında, Türkiye'deki bu arşivlerin bu yetersiz olduğu görülmektedir. Bu durum Mimar Sinan eserleri için de geçerlidir. Türkiye mimari tarihinde ve kültürel mirasında önemli bir yeri bulunan Mimar Sinan'a ait eserlerin fotoğrafları internet üzerinde aratıldığında belli bir standart ve kalitede fotoğrafa erişim neredeyse imkânsızdır. Kuşkusuz kendi içinde iyi çekilmiş ve fotoğrafçılar tarafından çeşitli sitelere eklenmiş fotoğraflar mevcuttur ancak sistematik bir araştırma yapılmak istendiğinde bu fotoğraflar yetersiz kalmaktadır. Araştırmacının ihtiyaç duyduğu bir fotoğrafı nasıl aratacağı, hangi özellikleri kodlayacağı ve bu yolla hangi fotoğraflara ulaşacağı durumu karşısında net bir dönüş, internet üzerinde Mimar Sinan eserlerine ait fotoğraflarda mümkün değildir. Eserler, herhangi bir özellik belirtilmeden sadece Mimar Sinan eserleri olarak veya yapının isimleri ile ilişkilendirilerek aratıldığında ortaya internet arama motorlarının erişebildiği ve ekleyen kişilerin ekledikleri isimler üzerinden kaydettikleri çalışmalar çıkmaktadır. Burada kullanıcı, örneğin: Google arama motorunda sadece fotoğrafın teknik anlamda boyutlarının büyük olup olmasını tercih edebilmektedir. Fotoğrafın içeriği ile ilgili talepler ancak özel bir platformun oluşturulması ile mümkün hale gelebilir. Türkiye'de bu tür bilgilere ait bu türde fotoğraf arşivi ve fotoğrafa erişim imkânı sunan platformlar mevcut değildir.

Mimar Sinan Eserleri internet üzerinde aratıldığında pek çok bilgi çeşidine ulaşmak mümkündür. Gerek yazılı kaynak olarak, gerek görsel olarak internet ortamında birçok bilgi mevcuttur. Örneğin yaygın olarak kullanılan arama motoru Google üzerinde '*Mimar Sinan Eserleri*' aratıldığında karşılaşılan ilk sonuçlar temel alındığında; wikipedia.org'da oluşturulan eser listesi, fotoğraflara yönlendirmek üzere görseller erişimi, bazı haber metinlerine yönlendiren linkler, Mimar Sinan eserleri için oluşturulmuş gönüllü bir web sitesi, tarih araştırmaları başlığında bir web sitesi, Youtube üzerinden bir videoya yönlendirilen bir erişim gibi çeşitli erişimlere ulaşılmaktadır.

¹²<http://m.bild.de/digital/internet/website/die-erste-website-der-welt30233448,variante=S.bildMobile.html>

Fotoğraf 12: Arama motorunda aratılan Mimar Sinan Eserleri için çıkan sonuçlar

Fotoğraf 13 : Mimar Sinan Eserleri Aramasında Listenin Başında Olan Bir Sitede Bulunan Bilgiler

Mevcut sitelere erişim sağlandığında ise bilgilerin tasnif edilişleri, fotoğrafların çözünürlük ve içerik açısından yetersizliği göze çarpmaktadır. Mimar Sinan'a ait eserlerin tamamının bulunduğu bir listeye ulaşmak büyük oranda mümkün iken, ilgili siteler yapılar tek tek incelendiğinde ayrıntılı bir veri verememektedir. Mimar Sinan eserleri ile ilgili araştırma yapan araştırmacıların yapıların çevreleri ile birlikte alınan genel görünümlelerinden, yapının, avlusu, cepheleri, cephe ayrıntıları, harim, harimdeki süsleme ayrıntılarına kadar çok sayıda fotoğrafa ihtiyacı olabilmektedir. Kuşkusuz farklı meslek gruplarının fotoğraf ihtiyacı değişkenlik göstermektedir. Yapının çevresi ile birlikte elen alan fotoğraflardan yapının içindeki çini ayrıntılarına kadar yer alan sistemli yapılmış fotoğraf çekimlerine bu sitelerde rastlamak mümkün değildir.

Bu konu ile ilgili günümüze kadar resmi ve kurumsal bir çalışmanın yürütülemediği olması bilim dünyası için büyük bir eksiklik. İstenen nitelik ve özelliklere ait fotoğraflara erişimin mümkün olmadığı görülmüştür. İnternette mevcut 'Mimar Sinan Eserleri'ne ait fotoğrafların kısa bir analizi yapıldığında ise ortaya; düşük çözünürlükte küçük ebatlı fotoğrafların olduğu görülür.¹³

Mimar Sinan'a ait eserler, isim halinde aratıldığında, eserlerin mevcut fotoğrafları arasında da değişkenlik olduğu görülmektedir. Örneğin 'Hadım İbrahim Paşa Camii' şeklinde arama yapıldığında, yapı ile ilgili fotoğraflara Fatih Müftülüğü'nün web sitesinden ulaşılabilir.¹⁴ Fatih Müftülüğü 'nün bu yapı ile ilgili araştırma yapmış olması sebebiyle, , bu camiye ait daha zengin bilgi ve görsellere erişim de

¹³ <http://www.mimarsinan.eserleri.com>

¹⁴ <http://www.fatihmuftulugu.gov.tr/mezan.aspx?mekid=305>

mümkün hale gelmektedir. Bu örnek üzerinden, ilgili sitenin sunmuş olduğu fotoğraflara bakıldığında, fotoğrafların çözünürlük ve perspektif açısından yeterli olmadığı görülmektedir.

Fotoğraf 14 : Hadım İbrahim Paşa Camii Olarak Yapılan Görsel Arama Sonucu Ulaşılan Görseller

Fotoğraf 15 : Fatih Müftülüğüne Ait Bir Sitede Bulunan Cami Bilgileri

Temelde, konuya internet üzerinde yapılan araştırmaların sonucundaki yeterlilik/ yetersizlik açısından bakılacak olursa, Mimar Sinan gibi önemli bir mimara ait olan, ülkemiz kültürel mirasında çok büyük önemi olan camilere ait doyurucu, sistematik bir veri tabanı bulunmadığı anlaşılmakta, fotoğraf içeriklerinin de bu çalışmalara paralel olarak eksikliklerinin aynı oranda yetersiz olduğu görülmektedir.

3. Mimari Fotoğraf ve Temel Yaklaşımlar

Fotoğraf ile mimarinin buluşması, fotoğrafın diğer disiplinler ile buluşmasından daha hızlı olmuştur. Fotoğrafın ilk icadı ile birlikte gelen bu zorunlu buluşma aslında fotoğrafın teknik anlamda yetersizliğinden kaynaklansa da, mimari yapıların hareketsiz oluşu ilk fotoğrafın bile etkileyici olmasını sağlamıştır. Mimari fotoğraf, Niepce'nin evinin penceresinden çekmiş olduğu ve aynı zamanda dünyanın ilk fotoğrafı olarak da kabul edilen *Le Gras'ın Penceresinden Görünüm* (1826) (*View from the Window at Le Gras*) ile başlar.¹⁵

¹⁵ Tilmanns Urs, "Architectural Photography", Sinar Edition, Feuerthalen, 1993, s. 8; Aktaran, KANBUROĞLU Özer, "Mimari Fotoğraf", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Fotoğraf Anasanat Dalı, 1998, s.3-4

Fotoğraf 16 : Joseph Nicéphore Niépce, View from the Window at Le Gras, 1826

Her ne kadar çekilen ilk fotoğraf günümüz standartlarının çok ötesinde de olsa, mimari fotoğrafın en önemli özelliklerinden biri olan “perspektif” unsurunu bize gösterir. Fotoğrafın gerçekçi yaklaşımı sayesinde fotoğrafın mimari yapılarda görsel doküman olarak belgelenmesi süreci hızlanmış ve devlet kurumları tarafından desteklenmiştir. Devlet binaları, antik yapılar, köprüler, şehir yerleşimleri, endüstriyel yapılar gibi mimari yapılar ülkelerin gelişimlerini belgelemek, propaganda amaçlı ve keşif gezilerinde fotoğraflanmışlardır.

Erken dönemlerde (1. Dünya Savaşı’na kadar), genellikle merkezi perspektifin kullanıldığı ve yorumsuz, katı fotoğrafların çekildiği, buradaki amacın ise sadece mimari yapının varlığı hakkında belgesel nitelikte bilgi elde etmek olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla 1. Dünya Savaşı’nın sonrasına kadar mimari yapının işlevselliğine ya da detaylarına yönelik farklı bakış açılarının yer almadığı fotoğraflar görülmektedir. Bu konudaki sistematik olarak bir rapor halinde sunulan ilk çalışma Fransız fotoğrafçı Philip Henry Delamote’nin, Crystal Palace’ın yerinden sökülerek başka bir yere taşınması sırasında çektiği fotoğraflardan oluşur. Bu raporda yer alan fotoğraflar da yine klasik bir bakış açısıyla çekilmişlerdir.¹⁶

Mimarinin ve fotoğrafın zaman içerisindeki gelişimi 1. Dünya Savaşı sonrası klasik yaklaşımların yerini amaca yönelik farklı bakış açılarına bırakarak mimari fotoğrafın teknik ve üslup yönünden değişmesine yol açmıştır.¹⁷

Günümüzde ise bir mimari yapının fotoğraflanması süreci daha çok mimari fotoğrafın hangi amaç doğrultusunda kullanılacağı ile ilgilidir. Bu amaçları başlıklar halinde sıraladığımızda:

- “1-Yapının sadece kendisini anlatmak için,
- 2-Yapının çevresi ile olan ilişkisini anlatmak için,
- 3-Yapı aşamalarını belirlemek için,
- 4-Proje öncesi veri toplamak için,
- 5-Rölöve için yapılan çekimler,

¹⁶ Özer Kanburoğlu, “Mimari Fotoğraf”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Fotoğraf Anasanat Dalı, 1998, s.6

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Özer Kanburoğlu “Mimari Fotoğraf”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Fotoğraf Anasanat Dalı, 1998, s.7

- 6-Şehirciliği belgelemek için,
- 7-Arkeolojik yapıları ve kazıları belgelemek için,
- 8-Doğal afetlerden sonra şehri belgelemek için,
- 9-Tanıtım amacıyla ve yapımcı firma için yapılan çekimler,
- 10-Mimari amaçla çıkan kitap, dergi için,
- 11-Mimari ile ilgili görsel etkinlikler için,
- 12-Yapının işlevini anlatmak için,
- 13-Resmi evrakta kullanmak için.”¹⁸

Sıralanan bu amaçlar çoğaltılabilmekle birlikte, birkaç amaç tek bir fotoğrafta var olabileceği gibi seçenekler yalın bir şekilde de fotoğrafa yansıtılabilir. Tüm bu amaçlar doğrultusunda ise amaca yaklaşım fotoğrafa iki şekilde yansıtılabilir; *Yorumlu ve Yorumsuz Yaklaşım*. Yorumlu yaklaşım genellikle yapının var olan anlaşılır bütünlüğünün dışında, fotoğrafçının kendi dışavurumcu ifadesinin de olduğu fotoğraflardan oluşur.

Fotoğraf 17: Yorumlu yaklaşıma bir örnek, Yeni Camii, Minber Altından Çın Süslemeye Bir Bakış, 2014

Yorumsuz yaklaşım ise yapının tüm cephelerinin anlaşılır bir şekilde, yatay ve düşeylerinin film düzlemine paralel bir şekilde aktararak sadece yapıyı tanımlamak ve ne olduğunu anlayabilmek amacı ile yapılan çekimlerden oluşur.

Fotoğraf 18: Yorumsuz yaklaşıma bir örnek, Piyale Paşa Camii Güney Batı Cephesi, 2014

¹⁸ Kanburoğlu, “İçindekiler” s. vii

Mimari bir yapıyı fotoğraflama sürecinde her iki yaklaşım da tercih edilebileceği gibi tek bir yaklaşım da benimsenebilir.

4. *İstanbul'daki Bir Kısım Osmanlı Mimari Eserlerinde Dekoratif Unsurların Estetik Analizi* (Çini-Kalemişi-Ahşap-Taş-Mermer Desenleri-Hat Kompozisyonları) Projesinde Kullanılan Teknikler ve Yaklaşımlar

BAP Projesi çerçevesinde mimari yapıların fotoğraflanması öncelikle sistematik bir yaklaşım ile yapılmaya çalışılmıştır. Projenin ana konusu olan dekoratif unsurlar öncelikli olarak fotoğraflanmıştır. Bu aşamada daha çok Canon EF 100mm f/2.8 makro ve Nikon AF 24-85mm f/2.8-4D IF objektif kullanılmıştır. Objektiflerin optimum kalitesini yakalayabilmek için ise en kısık diyaframdan 2-3 stop daha açık diyafram değerleri kullanılmıştır.¹⁹ Üç ayak yardımı ile makro fotoğrafları çekilen dekoratif unsurlar için daha çok merkezden yaklaşım tercih edilmiştir. Her çekilen fotoğraf için poz ölçüm²⁰ yöntemi olarak konunun durumuna göre farklı ölçüm yöntemleri kullanılmıştır. Genel alan ölçümü ve noktasal (spot) ölçüm yöntemleri daha çok tercih edilmiştir. Raw formatta çekilen fotoğraflarda oluşan Kelvin değerleri ve pozlama hataları, sonrasında Exposure Compensating, Recovery, Levels, Temperature gibi Photoshop programında bulunan çeşitli uygulamalar ile giderilmiştir. Çekim aşamasında ise, çini fotoğraflarında öncelikle çini panonun tamamı, daha sonra tek bir karodaki ayrıntısı ve son olarak da çini içerisindeki önemli ayrıntılar fotoğraflanmıştır. Bu aşamada pano ve çiniye bakışta herhangi bir perspektif verilmeyerek 90 derecelik merkezden yaklaşım tercih edilmiştir. Bu sayede daha düzlemsel bir görüntü elde edilmiştir. Fotoğrafın bu şekilde çekilmesi sonraki estetik analizlerde kolaylık sağlaması amacıyla tercih edilmiştir. Çekimler sırasında tarihi yapılara zarar vermemek amacıyla yapay ışık kullanılmamıştır. Işık kontrolünü yapabilmek için sadece reflektör kullanılmıştır.

Dekoratif unsurların haricinde ise mimari bir yapı olarak camii ve türbe gibi yapıların fotoğraflanması, yapıların konumu, çevre yapılar ile olan ilişkisi, kendisine özel mimarisi gibi unsurlardan dolayı farklı yaklaşımlar izlenerek fotoğraflanmıştır. Ancak yine de öncelikli olarak her mimari yapının tüm cepheleri yorumsuz bir yaklaşım ile fotoğraflanmaya çalışılmıştır. Perspektif Kontrollü (PC) objektif veya teknik kamera olmadığından kamera açısı olabildiğince yapının ortasına ve yataylarda ve düşeylerde film düzlemine paralel tutularak perspektif kontrolü yapılmıştır. Canon 5d Mark II ve Nikon D300 fotoğraf makineleri ile genellikle tek ve çift kaçıslı perspektifin kullanıldığı çekimlerde, elde edilen fotoğraflar sonrasında "Photoshop" fotoğraf işleme programında "Lens Correction" ayarları ile daha ayrıntılı düzeltmeler yapılarak amaca uygun hale getirilmişlerdir. Yorumsuz yaklaşımlar ayrıca, kubbe içi, kalem işi, mermer ayrıntıları, hat kompozisyonları gibi diğer dekoratif unsurlar için de kullanılmıştır. Yorumlu yaklaşımlar az kullanılmakla birlikte, distorsiyon ve panoramik teknikler kullanılarak daha çok kubbe içi ve iç mekânlarda farklı kadrage denemeleri yapılmıştır. Bu tür fotoğraflar bilimsel araştırma projelerinde bilimsel veriler elde etme amacının yanında görsel estetik ve farklı bakış açılarını da katarak, fotoğraf veya diğer plastik sanatların etkilerini göstermek amacı ile tercih edilmişlerdir. Çünkü fotoğrafın temsil ve dönüştürme gücü arasındaki ince çizgi mimari yapının yanlış algılanmasına neden olabilir. Bu konuda Shulman, J.'nin belirttiği gibi: "*Fotoğraf mevcut olan bir mimarlığı belgelerken onun güçlü taraflarını öne çıkarabilir, sunduğu hayata ve içeriğine dair bize bir hikâye anlatabilir. Fakat fotoğrafın aynı zamanda temsil ettiği şeyi dönüştürme gücü de vardır. 1950'li yıllarda Almanya'da büyük bir endüstriyel organizasyonu temsil eden bir komite, Architectural Forum yayınında bulunan bir projeden etkilenip mimari ile tanışmak için New York'a gelirler. Buluşmadan sonra mimar komiteyi beğenilen proje sahasına götürür ve komite gördüklerinin fotoğraflar tarafından temsil edildikleri gibi olmadığına karar verirler. Fotoğrafçı burada geniş açılı lensler kullanarak strüktürün fiziksel oranlarını o kadar çok 'dönüştürmüş' ki komitenin mimar için duydukları heyecan bir anda yok olur ve planlarını iptal ederek*

¹⁹ Bu değerler genel olarak f/20, f/18 veya f/16 diyafram değerlerine karşılık gelmektedir.

²⁰ Diyafram ve enstantane değerleri.

Almanya'ya geri dönerler”²¹ Dolayısıyla bilimsel bir projede çekilecek fotoğraflar öncelikli olarak amaca uygun ve yorumsuz olmak zorundadırlar. Proje amacına uygun fotoğraflar elde edildikten sonra projeye zenginlik katabilecek çeşitli sanatsal ve yaratıcı çalışmalar yapılabilir.

SONUÇ

İstanbul'daki Bir Kısım Osmanlı Mimari Eserlerinde Dekoratif Unsurların Estetik Analizi (Çini-Kalemişi-Ahşap-Taş-Mermer Desenleri-Hat Kompozisyonları) adını taşıyan Bap Projesi, günümüz fotoğraf teknolojileri ile Türkiye kültürel mirasının çok önemli bir bölümünü teşkil eden Mimar Sinan yapılarını belgelemiştir. Yapılan çekimler, araştırmacıların yararlanabileceği niteliktedir. Yapıların konumu, çevreleri günümüz değişen İstanbul’unda büyük önem taşımaktadır. Fotoğraflar, dış cephelerden başlayarak caminin içinde devam etmiş, ortaya eşsiz bir arşiv çıkmıştır. İstanbul’un hızla değiştiği, tarihi eserlerin birçok sebepten ötürü zarar gördüğü günümüzde bu proje her şeyden önce Mimar Sinan yapılarının ve çevrelerinin 2011-2014 yılları arasında yapılmış bir belgelemesidir ve gelecek kuşaklar için eşsiz bir arşivdir. Proje disiplinler arası çalışmanın ortak bir ürünü olarak sanat tarihi, arşivcilik, fotoğraf tekniği ve yaklaşımı, online görsel veri erişimi, web içeriğinde görsel tarama, görsel ve yazınsal verilerin sunumu gibi konuları içermekle beraber çeşitli sorun ve yaklaşımlara da değinilmesine yardımcı olmuştur. Görselin bilimsel bir araştırma sürecinde tarihsel ve güncel olarak nasıl kullanıldığı, var olan görsel verilerin yetersizliklerinin nasıl aşılabileceği, güncel pratiklerde (web kullanımı) karşılaşılan sorunlar gibi başlıklara değinilen makale ileriki çalışmalar için bir rol model olma hedefindedir. BAP projesi süresince saha çalışmalarında ve kuramsal araştırmalarda hangi yolların izlendiği ve bunların nasıl bir araya getirildiğine ilişkin sürecin yanında, ortaya çıkan görsel arşivin niteliksel araştırma yöntemi olarak tarihsel anlamda nerede durduğuna işaret edilmeye çalışılmıştır. Günümüzde nicel araştırma yöntemlerinin yanında, niteliksel araştırma yöntemlerinin de öneminin artması, “görsel” kullanımının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Mimar Sinan Eserleri’nin niteliksel bir araştırma ile tekrar ele alınması ve karşılaşılan sorunlara yönelik bir bakışın ortaya konulmasındaki nihai amaç bundan sonraki diğer araştırmacıların da bu arşive ulaşabilecekleri doğru platformları yaratmaktır.

KAYNAKÇA

- ASLANAPA, Oktay, *Mimar Sinan’ın Hayatı ve Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.
- ASLANAPA, Oktay, *Türk Büyükleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- GÜNAY, Reha *Mimar Sinan*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 2006.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin (Ed.), *Mimar Sinan ve Yapıları ile İlgili Eserler Bibliyografyası*, Hazırlayanlar: Abdullah Topaloğlu, Kasım Çelik, M. Zeki Ören, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- KANBUROĞLU, Özer, *Mimari Fotoğraf*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Fotoğraf Anasanat Dalı, 1998, s.6
- KURAN, Aptullah, *Mimar Sinan*, Fotoğraflar: Ara Güler, Mustafa Niksarlı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.
- MERİÇ, Rıfkı Melül, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri, Mimar Sinan’ın Hayatına Eserlerine Dair Metinler*, Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1965.

²¹ Shulman, J. (1999). *Architecture and Its Photography*, Taschen, Almanya, Ocak; Aktaran: Reşad Şükrü Çoban, “Mimari Görselleştirme Pratiğine Eleştirel Bir Yaklaşım”, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilişim Anabilim Dalı Mimari Tasarımda Bilişim Programı, Aralık 2012, s.22

NECİPOĞLU, Gülrü, *Sinan Çağı (Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Tarih Dizisi, İstanbul 2013.

SHULMAN, J. , *Architecture and Its Photography*, Taschen, Almanya, Ocak 1999, Aktaran: Reşad Şükrü Çoban, *Mimari Görselleştirme Pratiğine Eleştirel Bir Yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilişim Anabilim Dalı Mimari Tasarımda Bilişim Programı, Aralık 2012.

URS, Tilmanns, *Architectural Photography*, Sinar Edition, Feuerthalen, 1993. Aktaran, KANBUROĞLU Özer, *Mimari Fotoğraf*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Fotoğraf Anasanat Dalı, 1998.

YÉRASİMOS, Stéphane, *Süleymaniye = Istanbul : la mosquée de Soliman* ; Fotoğraflar, Ara Güler, Samih Rifat ; çev., Alp Tümertekin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

<http://m.bild.de/digital/internet/website/die-erste-website-der-welt30233448,variante=S.bildMobile.html>

<http://www.mimarsinaneserleri.com>

<http://www.fatihmuftulugu.gov.tr/mezan.aspx?mekid=305>